

Vančo Ildikó, a KETK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének oktatója

A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVTANÍTÁS KIHÍVÁSAI

Bevezető gondolatok a Kisebbségi magyar nyelvtankönyvek kihívásai a 21. század elején című konferenciához¹

A magyar nyelvtan tanítása nemcsak szlovákiai magyar kontextusban jelent vagy okozhat problémát, akár szakmailag, módszertanilag, akár tudományos szempontból, hanem mindenhol, ahol magyar nyelvtant tanítanak. A 21. században úgy tűnik, hogy nemcsak a magyar nyelvtan, hanem egyáltalán az egész oktatásnak a reformja nagyon aktuálissá vált. Ez jól látható abból is, hogy a szlovák oktatási minisztérium, valamint a szlovák Állami Pedagógiai Intézet is újabb és újabb projekteket indít, melyekkel az oktatás reformját szeretné elérni, s folyamatosan előtérbe kerül a tantervek megújítása is.

A probléma az, hogy miközben ezek a tantervek és projektek megfogalmazásra kerülnek, csupán a szakma egyik felét vonják be a reformpedagógiai tevékenységekbe. Az érdeklődés elsősorban a gyakorló pedagógusokra irányul, főként az ő igényeiket tartják szem előtt az újító tervezetek – az elméleti háttér, a kutatói tevékenység azonban mintha egy kicsit a háttérbe szorulna. Nem történt felmérés a diákok korosztályos nyelvi szintjéről, nyelvi készségeinek szintjéről sem. Így a nyelvtan elsajátítására tett kísérletek nem váltak sikeressé az elmúlt 20 évben sem. Ez a sikertelenség jól megfigyelhető pl. akkor, amikor a jövődöbéli magyar szakos hallgatók megkezdik egyetemi tanulmányukat. Világosan érzékelhető, hogy az érettségizett diákok elméleti nyelvtantudása sem olyan biztos, mint ahogy azt szeretnénk, vagy mint amilyenre számítunk.

Feltehető a kérdés, hogy miért fontos az elméleti nyelvtantudás.

Ha valaki magyar nyelv és irodalom szakos tanárrá válik, akkor nagyon fontos, hogy magáról a nyelvről is mint elvont fogalomról tudjon gondolkodni. Nyilván akkor tudunk valamiről elvontan gondolkodni, ha annak a dolognak ismerjük a szerkezetét, ismerjük a működését. Ezzel jutunk el ahhoz a ponthoz, hogy miben látjuk a fő problémáját a nyelvtanítási

tásunknak. Egyrészt ugyan a tantárgy oktatásához találunk központi meg határozott célokat, sőt meg vannak nevezve azok a kompetenciák is, amelyeket el kellene érnie a diáknak az egyes oktatási szintek befejezése után, azonban ezeknek a kompetenciáknak a megfogalmazása túl általános, és nem előzi meg problémafelvetés, hogy ezt és ezt a kompetenciát vajon milyen módon tudjuk elérni; ha letanítjuk az adott tananyagrészeket, akkor vajon milyen változást tudunk a diák fejében elérni. Ha például a szövegértésből indulunk ki, akkor mindenki elvárja, hogy a nyelvtanítással is a szövegértési készségek fejlesztését elősegítsük. Amikor megkérdezem a frissen hozzánk érkezett diákjainkat, hogy szerintük mi a célja a nyelvtanításnak, akkor valahogy mindig az szűrődik le, hogy ha jól elsajátítjuk a nyelvtant, akkor jól, helyesen fogunk beszélni. Ezzel az a probléma, hogy a nyelvtan elsajátítása önmagában egyáltalán nem jelenti vagy biztosítja, nem is jelentheti, hogy valaki helyesen beszél. Eleve a helyes beszéd fogalma nehezen meghatározható, nyilvánvalóan mindig valamilyen normához képest lehet meghatározni.

Mi az, amit nem vet fel a nyelvtanításunk, milyen problémákat kellene megvitatnunk? Egyrészt nem dönti el, milyen mértékben legyen elméleti, és milyen mértékben legyen gyakorlati az oktatásunk, másrészt elmarad annak tisztázása, hogy mi az, amit oktatunk. Nyilván ezek nagyon szorosán összefüggnek. Ha megnézzük a kárpát-medencei magyar nyelvtankönyveket, nagyon érdekes tendenciákat figyelhetünk meg. Egyrészt a tankönyvszerzők felismerték, hogy valamit másképp kellene csinálniuk, sőt bizonyos szakterületekről emelnek be akár korszerű nyelvészeti elemeket is a tankönyvekbe, azonban ezek az elemek nem állnak össze egy egységes paradigmarendszerré. Azt lehet látni, hogy a tankönyvek egy része strukturalista alapon nyugszik,

aminek – nagyon triviálisan megfogalmazva – az lenne a lényege, hogy a nyelv részekből áll. Amennyiben megtanuljuk ezeket a részeket, talán valahol, valakinek a fejében összeáll egy egésszé. A tankönyvek más részeiben bevezetik pl. a kommunikációelméletet vagy a szövegtant is, de a részek között nem található meg az az egységes szemlélet, ami nélkül nem létezhet sikeres nyelvtanoktatás.

A nyelvtanoktatás még a 21. században is abból a feltevésekből indul ki, hogy egy normát kellene elsajátítani. Azonban kétséges, hogy egyáltalán mikori normáról beszélünk. Ma, amikor a technika adta lehetőségek miatt teljes mértékben megváltozott a kommunikáció, a norma is sokkal gyorsabban változik, mint akár ötven évvel ezelőtt is tette. Viszont a nyelvtankönyvek 30–40, néha akár 50 évvel ezelőtti normát kérnek számon.

Ebből származik a következő probléma: mi az, amit tanítunk a nyelvtanórákon. Azok a tudományos eredmények, amelyek ma – a technikai eszközök révén – széles körben ismertté válhatnak, nagyon lassan szivárognak be a köztudatba. Többek között emiatt történik, hogy a nyelvtankönyvek különböző mítoszokat kérnek számon, és ezeknek a mítoszoknak a szellemében szeretnénk, ha a diákok elsajátítanának egy teljesen elvont rendszert. Ez az elvont rendszer azonban nagyon kis mértékben áll kapcsolatban a diákok által megélt mindennapi nyelvváltozattal.

A nyelvtankönyvek például nem hívják fel a figyelmet arra, hogy minden nyelv változataiban létezik. Abban a pillanatban, amikor egy nyelv nem változataiban létezik, holt nyelvről beszélhetünk. Szerencsére a magyar nem holt nyelv, tehát ez azt jelenti, hogy változataiban létezik. Milyen változatok ezek? Mikor kell használni? Mit adhat hozzá egy változat használata a nyelvhasználó mindennapi nyelvi sikerességéhez? Miért jó az, ha sok nyelvváltozatot ismerünk? Ezek a problémafelvetések, amelyek a mindennapok nyelvi problémáira kérdeznek rá, a tankönyvekben kérdésként sem fogalmazódnak meg. Ennek talán a legegyszerűbb példája a magánhangzórendszerünk oktatása. Minden nyelvtankönyv megemlíti, hogy

¹ A konferencia anyagát a Katedra folyóirat a következő számaiban közli majd.

hány magánhangzó van a magyar nyelvben, és aztán a következő oldalon hozzáteszi, hogy van még egy plusz „e” hangunk is, és hogy egy zárt „e” hangról van szó. A két állítás közötti logikai ellentmondásnak nemhogy a feloldása, de a magyarázata sem merül fel egy tankönyvszerzőben sem. Melyik magánhangzórendszerrel beszélünk akkor? Nyilván a normáéról. Azonban az

sehol nem hangzik el, hogy mi itt és most, amikor a hangrendszerünket tanítjuk, akkor a magyar nyelv normájának a hangrendszerét tanítjuk. Így az sem merülhet fel senkiben, hogy milyen jó azoknak, akik ezen kívül egyéb magyar beszédhangokat is ismernek, mert ha valamiről én többet tudok, akkor nagyobb a tudásom. És a nagyobb tudásom minden esetben jobb, mint a kisebb tudásom.

Az általunk vizsgált és elemzett tankönyvekből számtalan hasonló példa felhozható. Ezért sok nyelvész kollégával együtt szükségesnek tartjuk, hogy közösen újrarendeljük, megvitassuk, hogy az emberi elmének ezt a csodálatos teljesítményét, amit nyelvnek hívunk, hogyan vigyük működésében közelebb a diákokhoz. Az ösztönös tudásból hogyan legyen tudatos, használatorientált érték.

Illés Attila
PhD-hallgató, Selye János Egyetem,
Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskola

Konferencia-ismertetés

A tankönyvek szakmaisága, módszertani kérdései címmel tartottak szimpóziumot 2013. október 25-én a Selye János Egyetemen a révkomáromi, pozsonyi, egri, veszprémi, budapesti és szombathelyi felsőoktatási intézmények, a budapesti Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó és a szlovák Állami Pedagógiai Intézet oktatási szakemberei és doktoranduszai. Az előadókat Dr. habil. Lőrincz Julianna, PhD., a Variológiai kutatócsoport vezetője köszöntötte. Külön üdvözölte a magyarországi előadókat és a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskolájának végzős hallgatóját, Németh Szilvási Andreát, aki először vett részt ezen az eseményen. Dr. Lőrincz Julianna megnyitójában kiemelte, hogy ezúttal a nyelvi szekció mellett az irodalmi is megtalálható a konferencián, és az előző évekhez képest nőtt az előadók száma is.

Az első előadó **Dr. Eöry Vilma, PhD.**, az Eszterházy Károly Főiskola tanára volt. Előadásának címe: *A tankönyvszöveg motivációs ereje (Egy felmérés tanulságaiból)*. Dr. Eöry Vilma azt a kérdést elemezte, vajon mennyire vonzóak a tankönyvek a mai diákság

számára. A felmérést magyarországi iskolákban végezte (9., 10., 12. osztályban) 94 tanuló bevonásával. Előadása első részében rámutatott arra, hogy a tanulókat motiválni kell és értő olvasóvá nevelni. Majd az általa kidolgozott kérdőív kiértékelésével folytatta előadását, melyből csak a legfontosabb kérdéseket emelte ki (Szeretsz olvasni? Hol olvasol leginkább? Tankönyveid közül melyiket veszed szívesen a kezvedbe? Mitől érdekes és hasznos egy tankönyv? Érdekesek vagy unalmasak a tankönyvek?). Az egyes kérdésekre adott válaszok elemzése után megállapította, hogy a felmérésbe bevont tanulók mérsékeltlen szeretnek olvasni, többnyire internetes felületeken böngésznek, a tankönyvek közül külsőleg a színes könyveket részesítik előnyben, belső szerkezetükben a tagoltakat tartják előnyösebbeknek. Nagyjából ugyanannyian találták unalmas a tankönyveket, mint érdekesnek.

A második előadó **Dr. Simon Szabolcs, PhD.**, a Selye János Egyetem tanára volt. Előadásának címe: *A szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák számára készült új magyarnyelv-könyvekről*. Az előadás elején egy rövid összefog-

lót tartott a szlovákiai iskolai reform jelenlegi állásáról, valamint a tankönyvcsaládokról. Ezután ismertette az országos szintű felmérés eredményeit, melyet a diákok és a tanárok között végeztek munkatársaival. Ebben a felmérésben elsősorban a tankönyvek oktatási anyagainak minőségére tértek ki. Az előadó rámutatott az szeptembertől használatos új tankönyvek pozitívumaira és hibáira is.

A harmadik előadó **Dr. habil. Kurtán Zsuzsa**, a Pannon Egyetem és a Selye János Egyetem nyugalmazott tanára volt. Előadásának címe: *A szakmai nyelvhasználat vizsgálata szlovákiai magyar tankönyvekben*. Vizsgálódása fókuszában a 2012-ben kiadott új középiskolai nyelvtankönyv állt, melynek szerzői Uzonyi Kiss Judit és Csicsay Károly. Az alábbi kérdésre kereste a választ: Hogyan jelenik meg a szakmai nyelvhasználat a mai szlovákiai magyar tankönyvekben? Majd a tankönyvvel kapcsolatban a következő kérdéseket tette fel: miként szerepelnek a magyar nyelv változatai a tankönyvekben, a beszédhelyzet, nyelvhasználat, szaknyelv, szakma(i) nyelv hogyan jelenik meg a szövegekben, továbbá rámutatott tankönyv fogalmátára és a tankönyv szövege között lévő eltérő megfogalmazásokra is.

A negyedik előadó **Dr. Gaál Gabriella, PhD.**, az Eszterházy Károly Főiskola tanára volt, előadásának címe: *A tankönyv mint pedagógikum. Az alapiskolai 9. osztályos Magyarnyelvtan-könyv pedagógiai-didaktikai megítélése*. Az előadó prezentációja elején a következő kérdésre kereste a választ: Kiknek íródott a tankönyv? Mit kell figyelembe venni egy tankönyv elkészítésénél (életkori sajátosságok, érdeklődés, figyelem, motiváció fenntartása). Majd a címben említett tankönyvet didaktikai elemzés alá vettette, és ismertette, hogy a megértést segítő kép- és ábraanyag, az ismeretek alkalmazását biztosító műveletek milyen mennyi-